

Олександр Чебан

доцент кафедри регіональної політики та публічного адміністрування,
ОРИДУ НАДУ при Президенті України, к.держ.упр., доцент

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ КОРУПЦІЇ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ

На основі підходу гносеологічної інтерпретації розглянуто явище корупції, яке має міждисциплінарний характер. Це дозволяє зрозуміти сутність корупції та створити теоретико-методологічну основу щодо його визначення в цілому та його окремих випадків. В рамках статті розглянуто деякі підходи щодо визначення корупції у вітчизняному та зарубіжному дискурсі. Визначені та розглянуті теорія легітимності, принципал-агентська теорія, інституціональна теорія, теорія колективних дій, теорія гри. Також розглянуто окремі випадки явища корупції, такі як перерозподільна (redistributive) та видобувна (extractive) корупція. При розгляді неопатримоніальних систем виокремлюється клієнтелізм та фаворитизм, що є проявом корупції в цих системах.

Ключові слова: публічне управління; корупція; теоретичні підходи.

Oleksandr Cheban

Associate Professor of Public Administration and Regional Studies Chair,
ORIPA NAPA under the President of Ukraine, PhD in Public Administration, Docent

THEORETICAL APPROACHES TO THE DEFINITION OF CORRUPTION IN PUBLIC ADMINISTRATION

The problematic of the article is aimed at defining some theoretical aspects of corruption in public administration. The relevance is determined by the fact that Ukrainian scientists, politicians, representatives of international organizations are concerned that there is a dangerous tendency for the growth of corruption in Ukraine. Accordingly, the attitude towards Ukraine as a corrupt state is formed, which cannot ensure the proper activities of the relevant institutions, in particular the justice system. Thus, corruption and its various manifestations are risks in relation to social development and obstacles to the reforming of public administration and local self-government in Ukraine.

Based on the approach of epistemological interpretation, the article examines the phenomenon of corruption, which has an interdisciplinary nature. This allows us to understand the essence of corruption and create a theoretical and methodological basis for its definition in general and its individual cases. The article considers some approaches to the definition of corruption in the Ukrainian and international discourse. The theory of legitimacy, principal-agent theory, institutional theory, collective action theory, game theory is defined and considered. Individual cases of corruption, such as redistributive and extractive corruption, are also considered. Considering the neopatrimonial system stands out clientelism and favoritism, which is a manifestation of corruption in these systems.

The interdisciplinary and versatility of such a complex phenomenon as corruption requires the formation of a theoretical and methodological basis for its definition. Constructivism and epistemological interpretation as one of its manifestations should be used to understand the essence of corruption. In our opinion, structuring theoretical views and types of corruption will create an integrated and systematic approach through which appropriate tools can be created to reduce corruption in the public administration system. Thus, the application of certain aspects stated above provides an opportunity for the formation of a noocratic approach in «correcting» elements of the public administration system, developing measures to prevent and combat corruption, and the like.

Key words: public administration; corruption; theoretical approaches.

Постановка проблеми

Вітчизняні вчені, політики, представники міжнародних організацій зазначають, що в Україні спостерігається небезпечна тенденція щодо зростання масштабів корупції. Відповідно, формується ставлення до України як до корумпованої держави, яка не може забезпечити належну діяльність відповідних інститутів, зокрема це стосується системи правосуддя. Вважається, що одним з аспектів високого рівня корупції в різних сферах суспільного життя є сприймання корупції українським населенням як закономірного явища. Посилаючись на дослідження відомої міжнародної організації Transparency International, можна стверджувати, що країни, які визначаються як найбільш корумповані, піддаються військовим кон-

фліктам на їх території, відбувається знищення інфраструктури тощо [1].

Недосконалість демократичної системи публічного управління в умовах взаємозалежності політики та бізнесу. Тому таке поєднання інтересів забезпечує передумови проявів корупції в державі. Отже, корупція та її різноманітні прояви є ризиками щодо суспільного розвитку та є перешкодами на шляху реформування державного управління та місцевого самоврядування в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

У вітчизняному науковому дискурсі у галузі публічного управління та адміністрування проблематика корупції розглядається через ана-

© Чебан О.І., 2021.

ліз нормативно-правового регулювання механізмів функціонування органів влади. Серед науковців, що розглядали ці питання, можна назвати наступних: В. Авер'янов, В. Бакуменко, С. Дубенко, М. Мельник, В. Мартиненко, Т. Мотренко, Н. Нижник, В. Олуйко, О. Прохоренко та багато інших.

Зокрема, С. Серьогін приділяє значну увагу механізмам попередження та протидії корупції в органах публічної влади України. Він виокремлює такі механізми попередження та протидії корупції: державно-політичні, державно-правові, соціально-економічні, суспільно-громадянські, соціокультурні [2]. Л. Білінська виділяє наступні групи безпосередніх причин та умов розвитку корупції: політичні, економічні, правові, організаційно-управлінські, соціально-психологічні [3]. М. І. Флейчук обґрунтувала концептуальні основи моделі та стратегії системної протидії корупції і детінізації економіки в процесі збалансованого соціально-економічного розвитку [4].

Окремий підхід пропонує О. Бусол, який розглядає вимірювання й оцінювання корупції під кутом зору діяльності міжнародних організацій, які здійснюють моніторинг корупції, та описує індикатори, які при цьому використовуються [5]. М. Мельник визначає й характеризує низку індикаторів корупції, за якими можна вимірювати її рівень [6]. На протиположний підход, Є. Беген обстоює думку, що корупцію практично неможливо виміряти, оскільки вона являє собою абстрактне різноаспектне явище. Можна лише досліджувати емпірично та статистично й на підставі результатів будувати моделі корупції [7].

В зарубіжному науковому дискурсі серед чисельних дослідників виокремимо Дж. Ламбсдорфа, який розглядає різні методики вимірювання корупції в різних країнах від Північної Америки до Західної Європи. Дослідник зазначає: урахувавши, що фактичний рівень корупції не може бути визначений безпосередньо, він вимірюється через сприйняття корупції респондентами, які представляють певне суспільство чи соціальні групи. Проте, такий підхід теж може не давати об'єктивних даних, якщо сприйняття зібрані упереджено, тому при вимірюванні корупції необхідно об'єднувати респондентів у групи за певними ознаками і враховувати характеристики цих груп при формулюванні висновків [8].

Авторитетний дослідник корупції Карл Фрідріх зазначав, що рівень корумпованості органів публічної влади безпосередньо пов'язаний з контекстом та процедурами її здійснення, а також відповідного суспільного консенсусу щодо домінуючих державно-владних відносин. Тому, на переконання дослідника, корупція виступає надзвичайно негативним явищем – певною «патологією політики», за якої «псується» вся політична система суспільства – і політичні інститути, і державні високопосадовці, і місцеві чиновники. Розростання такої патології сприяє розвитку клептократичного політичного режиму, що виступає відповідною формою організації системи публічної влади, побудованої переважно на корупційних відносинах [9].

А. Елліотт, досліджуючи вплив корупції на показники соціально-економічного розвитку, дійшов висновку, що високий рівень корупції у сфері публічного управління позбавляє доцільності індивідуальну антикорупційну боротьбу і веде до появи «несприятливої» рівно-

ваги, яка характеризується постійним рівнем корупції, низькими обсягами інвестицій і слабкими темпами економічного зростання [10].

Виділення
невирішених
раніше
частин
загальної
проблеми

За останні десятиріччя корупція стала предметом значної кількості теоретичних та емпіричних досліджень. Результатом стало різноманітні та альтернативні підходи до її тлумачення, типології та способи попередження. Це спричинило широке, але досить некоректне застосування визначення цього явища у політичному та суспільному дискурсі. Під корупцією часто розуміють широкий спектр її проявів, починаючи від хабарів за відповідну прихильність, крадіжку державних коштів до певного спектру сумнівних економічних і політичних практик, за допомогою яких політики і чиновники збагачуються.

Форми корупції різноманітні з точки зору того, хто є суб'єктами, ініціаторами, як це відбувається та якою мірою це практикується. Також причини та наслідки корупції є складними та різноманітними. Причини вишукували в індивідуальній етиці, громадянській культурі, в історії та традиціях, в економічній системі, в інституціональній структурі та в політичній системі. Корупція є багатогранним явищем тому концептуальні підходи до розгляду явища корупції містять багато конотацій, що вимагає вироблення аналітичної функціональності для її більш детального визначення.

Мета

Мета цієї статті полягає в тому, щоб зрозуміти причини корупції через розгляд різноманітних підходів до його визначення, що в кінцевому підсумку дозволить здійснити розробку і реалізацію ефективних стратегій та ініціатив щодо боротьби з корупцією в майбутньому. Дослідження причин виникнення корупційних дій потребує застосування підходу гносеологічної інтерпретації, де цінність отримання багатьох даних досягається за допомогою комунікацій та врахування різноманітних поглядів. Гносеологічна інтерпретація такого складного та неоднозначного поняття, як корупція, створює теоретико-методологічну основу щодо його визначення в цілому та його окремих випадків. Крім того треба зазначити, що дана тематика є складною та достатньо суб'єктивною за висновками.

Виклад
основного
матеріалу

Проблематика корупції та її вплив на суспільний розвиток, складність і чутливість цього питання, певний суб'єктивізм спрямовують дослідження на соціальний конструктивізм, який використовується як теоретична основа для проведення досліджень. Тобто використання соціального конструктивістського погляду, а не перевірка припущень, надає глибшого розуміння та можливості опису цього явища [11].

Явище корупції має міждисциплінарний характер, тому можна спостерігати розвиток досліджень цього питання у багатьох сферах – таких як політика, економіка, право тощо. Міждисциплінарний характер досліджень дозволяє створити підґрунтя для теоретичного пояснення цього явища. Теорія легітимності, яка є частиною теоретичних досліджень політичної сфери пропонує визначати рівень корупції за допомогою законодавства. Дослідження, які ґрунтуються на даному

підході, показують, що для вирішення питання відповідності теорій щодо прогнозування корупції треба спиратися на юридичні теорії, які встановлюють право влади через законодавство визначати та попереджувати корупцію. Наприклад, одним з тверджень є те, що країни, які прийняли британський кодекс законів, проектуватимуть нижчий рівень корупції. Тобто, за допомогою юридично встановлених норм і правил виникають умови для подолання корупції та її проявів [12].

В публічному та науковому дискурсі при визначенні поняття корупції завжди згадується держава. Треба зауважити, що при розгляді феномену корупції необхідно враховувати, що дане явище притаманне не тільки відносинам «громадянин – держава», а й взаємовідносинам у приватній сфері, особливо коли суб'єкт ринку має монополне становище. Повертаючись до публічного управління, зазначимо, що зазвичай під корупцією розуміють орієнтовану на особисту вигоду поведінку осіб, які представляють державу, або скоріше державну владу, та як зловживання суспільними благами публічними посадовими особами для особистих цілей. Основними причинами корупції часто називають – владу, можливість, моральну складову, але особливістю корупції є те, що корупційні дії мають найбільший прояв при сполучення двох факторів – влади та можливості.

Дослідження показують, що завдяки політичному впливу, контролю процесів тощо створюються можливості у цій сфері. Також доповнює ці фактори недосконалість судової та правової системи, яка певним чином «захищає» корупціонерів та дозволяє їм ухилитися від покарання. Треба зауважити, що сама можливість не спонукає до корупції, а саме влада надає впевненості корупційним діям. Але можливість не буде використана, якщо людина не має бажання її використовувати. Зазначимо, що на поведінку впливають фактори спокуси, жадібності, егоїстичності, відсутності релігійних цінностей, а також моральні домішки, які ініціюють корупційні дії. Разом з тим, на поведінку мають вплив розмір хабаря, обставини тощо.

Феномен корупції та її прояви є складними та комплексними явищами й поки що не вироблено загально-визнаної теорії, яка б пояснювала причини корупції. В науковій літературі до основних теорій, що пояснюють корупцію, відносять: принципал-агентську теорію, теорію колективних дій, інституційну теорію та теорію гри.

Так, інституціональна теорія або інституціоналізм – використовує інституційні характеристики країни та уряду, такі як чинне законодавство, чітко визначені антикорупційні норми та незалежні антикорупційні інститути, що мають повноваження щодо примусового виконання, для визначення корупції в державному секторі. Інституціональна теорія вивчає процеси та механізми, за допомогою яких структури, схеми, правила та процедури встановлюються як авторитетні вказівки щодо соціальної поведінки [13].

Щодо розуміння корупції, інституціональна теорія вносить соціальний контекст і забезпечує систематику розуміння того, як корупція може закріпитися в організації, в установах та суспільстві, незважаючи на існування антикорупційної системи. Інституційна теорія вважає, що корупція впливає на характер, структуру і прозорість політичної системи та її інститутів. Визначається взаємозв'язок між корупцією, інституціями,

політичними системами, культурою та гендером [14].

Інституціоналісти зазначають, що хоча корупція й може відбуватися на індивідуальному рівні, але вона може носити й інституційний характер у випадках, коли інституції структуровані таким чином, що дозволяє їм відхилитися від їх призначення. Одним з прикладів є приватне фінансування політичних кампаній у США. В США кандидатам, які приймають участь у виборах, дозволяється отримувати фінансову підтримку від різноманітних приватних джерел – таких, як звичайні громадяни, приватні корпорації, культурні або релігійні групи. Таким чином, обраний політик, який отримав фінансову підтримку від приватної компанії, може «просунути» певний регламент, спрямований на зменшення фіскального тиску у сфері, де ця компанія працює [15]. Практика поєднання фінансової підтримки та недостатньої прозорості становлять відповідну проблему. Навіть якщо кандидати не діють незаконно на індивідуальному рівні, то сама практика приватного інституційного пожертвування може спричинити політичну корупцію, а інститут демократичних виборів бути залежним від впливу фінансових пожертвувань.

Прихильники принципал-агентської теорії основною причиною корупції в державному секторі називають прагнення до особистої вигоди, хоча це є спрощенням складних відносин між людьми та державою. Існують декілька підходів, які допомагають деконструувати ці відносини. Перший – це економічний підхід до моделі основного агента і пов'язана з ним проблема агентства [16].

Модель основного агента передбачає, що агенти (державні службовці) служать для захисту інтересів довірителя (громадськість, парламент чи наглядові органи). Однак насправді інтереси агентів часто відрізняються від інтересів довірителя, і хоча перший може прописати правила виплат у відносинах «принципал – агент», існує інформаційна асиметрія на користь агента, яка може бути використана ним для особистої вигоди. У цьому контексті виникає проблема агентства, коли агенти вирішують здійснити корумповану операцію, сприяючи власним інтересам на шкоду інтересам довірителя. Щоб обмежити проблему з агентством, довіритель може розробити стимули та схеми (наприклад, моніторинг та нагляд) для обмеження потенційних зловживань агентом [17].

Зазначимо, що тривалий термін економічна література посилалася на модель головного агента для пояснення корупції. Як альтернатива цій теорії просувається теорія колективних дій. Вона пояснює, чому системна корупція зберігається, незважаючи на закони, які роблять її незаконною, і чому корупція чинить опір різним антикорупційним зусиллям у деяких країнах.

Теорія колективних дій виходить за рамки традиційних взаємовідносин між основними особами та підкреслює важливість таких факторів, як довіра та те, як люди сприймають поведінку інших. В цьому аспекті дослідники розглядають системну корупцію як колективну проблему, оскільки люди раціоналізують власну поведінку, ґрунтуючись на уявленнях про те, що будуть робити інші у тій же ситуації. Коли корупція стає соціальною нормою, всі починають сприймати це як спосіб «зробити справи». Люди усвідомлюють негативні наслідки поширеної корупції, але вони беруть участь у

корупційних діяч, оскільки вважають, що не має сенсу бути єдиною чесною людиною корумпованої системи [18].

У таких умовах антикорупційні заходи, засновані на моделі головного агента, не будуть ефективними, оскільки немає «головних принципів», які б застосовували антикорупційні норми. Інституційна чи організаційна культура корупції призводить до нормалізації корупційних практик як на суспільному, так і на індивідуальному рівні та до безкарності за порушення чи ігнорування формальних антикорупційних правил. Для боротьби з корупцією в цих умовах необхідні колективні та скоординовані підходи, наприклад, реформаційні коаліції або проактивні альянси однодумців. Ці підходи часто називають ініціативами «колективної дії».

Ще одна теорія, яка пояснює поширеність корупції в державному секторі, – це теорія ігор. Дана теорія запозичує економічні підходи і прагне дати обґрунтування корупційних рішень державних службовців. Корупція є частиною раціонального розрахунку та невід’ємним і часто глибоко вкоріненим методом, за допомогою якого люди приймають рішення. У цьому контексті люди стикаються з «дилемою в’язня». Слід також зазначити, що різні ситуаційні та психологічні фактори можуть відігравати роль у формуванні неетичної поведінки, іноді незважаючи на найкращі наміри індивіда діяти етично [19].

Поряд з широким публічним та науковим обговоренням таких видів корупції, як політична, бюрократична, індивідуальна та колективна, розглянемо такі види корупції, як перерозподільна (redistributive) та видобувна (extractive) корупція.

Розглядаючи явище перерозподільної корупції, дослідники відмічають слабку позицію держави у суспільних відносинах. Різноманітні соціальні та економічні групи, носії інтересів та приватні особи є добре організованими і досить потужним, що дозволяє їм отримувати користь від корупційних дій у відносинах з органами публічної влади. Тобто, державна та політична еліта не є основним бенефіціаром видобутих та спожитих ресурсів, що у наступному призводить до виснаження державних ресурсів. Також наслідком такого роду корупції є занепад державних інституцій та національної економіки.

Дослідники виділяють потужні етнічні, регіональні групи або клани, які є достатньо сильними, щоб отримувати державні інвестиції, проекти розвитку, міжнародну допомогу, регіональну автономію та представництва в національних інституціях. Це можуть бути іноземні або місцеві корпоративні інтереси, які здатні купувати національні ресурси за низькими цінами, концесії, пільгові режими, дозволи та пільги з податку [20].

Так, зазначені політично сильні та добре організовані групи можуть кинути виклик державі через корупцію. Здійснення корупційних дій щодо функціонерів, чиновників та політиків дозволяє купувати та адаптувати норми і правила до тих, хто за них платить, тобто створюється режим залежності від політичної та фінансової підтримки цих груп. Негативний ефект перерозподільної корупції полягає в тому, що держава втрачає регулюючу спроможність і стає неіздатною та політично безсилою. Потенціал держави збирати податки та надавати державні послуги буде зруйнований, її здатність здійснювати узгоджену по-

літику знищується, зменшується здатність держави трансформувати суспільство та економіку відповідно до національних політичних пріоритетів, проводити раціональну політику розвитку тощо.

Перерозподільна корупція особливо шкодить бідним, оскільки ресурси приватизуються та перерозподіляються відповідно до здатності груп впливати на політику за допомогою тиску та хабарів. Ресурси не розподіляються відповідно до «універсалістичних» чи ідеологічних міркувань, потреб та справедливості. В умовах, коли спроможність держави буде зруйнована, найбільш постраждають ті, хто найбільше потребує політичного перерозподілу основних суспільних благ (школи, охорона здоров'я, соціальні послуги та захист держави тощо).

При розгляді видобувної корупції дослідники визначають більш сильну позицію держави у суспільних відносинах ніж у визначенні перерозподільної корупції. Правляча еліта є головною силою, яка використовує державний апарат як свій інструмент для вилучення ресурсів із суспільства, і це робить на благо правителів. Ця теорія частково базується на вивченні авторитарних країн загалом та на досвіді неопатримоніальних держав зокрема.

Цей підхід до визначення корупції застосовується при розгляді суспільств, де держава є найсильнішою стороною, а також у суспільствах, де правляча еліта перетворилася на домінуючий і правлячий клас, що контролює владні повноваження держави. Теорія також підкреслює загальновідоме твердження, що вся влада має тенденцію до корумпованості, а абсолютна влада розбещує абсолютно. Чим більше політична влада зосереджена виключно в руках кількох людей, тим більше спокуса зловживання владою, егоїстичного пошуку багатства та примітивного видобутку.

Теорія видобувної корупції базується на головному понятті у політичній науці – понятті авторитаризму. Авторитарні правителі використовують владні можливості держави у боротьбі за владу задля досягнення, утримання і збільшення своїх повноважень, а також для накопичення ресурсів для особистої вигоди за рахунок ресурсів нації. У політичному плані засоби, доступні авторитарним правителям, варіюються від харизми та переконань до відвертого застосування насильства. Вони можуть використовувати складні інституційні механізми, такі як, наприклад, президентські системи, однопартійні системи та взаємодію конкурентів, щоб обмежити участь та розподіл влади. Вони можуть використовувати цензуру та фальсифікацію виборів, встановлювати несправедливі закони та зневажати закони, які вони прийняли самі, використовувати порушення прав людини, такі як політичний нагляд та залякування, ув'язнення та тортури [21].

У неопатримоніальних системах немає чіткого розмежування між публічним та приватним надбанням. Державна посада та посада взагалі розглядаються як особистий актив та особисте право, і це трактується як приватний ресурс. Таким чином, для всієї політичної системи характерна глибока і ретельна приватизація та узурпація державних ресурсів. Політика значною мірою стосується розподілу ресурсів у формі робочих місць, контрактів, стипендій, подарунків та інших державних ресурсів рідним, друзям та політичним союзникам.

Клієнтелізм – основна риса неопатримоніальної системи. Це складна ієрархічна мережа взаємовідносин меценат-клієнт, завдяки якій меценати надають послуги, посади та різноманітну підтримку своїм клієнтам в обмін на політичну та матеріальну підтримку. Ці клієнтські «мережі взаємності» або «мережі взаємодії» використовуються меценатами на різних рівнях для створення підтримки шляхом видобутку та розподілу багатства та престижу, будуючи піраміду соціальної диференціації [22].

В дослідженнях зазначається, що авторитарні, неопатримоніальні режими з відповідним доступом до ресурсів надзвичайно важко демократизувати. Іншою мовою, коли правляча еліта має відносно легкий доступ до різноманітних ресурсів або зовнішньої підтримки, то вона буде відносно незалежною від звичайної або традиційної економічної діяльності в країні, а також від її загального економічного розвитку [23].

Визначаючи види корупції треба зазначити, що навколо самої корупції лежить низка суміжних злочинів, що призводить до існування в літературі заплутаного масиву інших понять пов'язаних з корупцією. Разом з тим, хотілось би навести декілька з них, які стосуються вищенаведеного матеріалу.

Фаворитизм – це механізм зловживання владою, що передбачає її т.з. «приватизацію» та упереджений розподіл державних ресурсів, незалежно від того, як ці ресурси накопичувалися. Фаворитизм або кронізм – це надання субсидій чи пільг друзям та родичам, незалежно від заслуг. Фаворитизм також пов'язують з корупцією оскільки відбувається зловживання владою у вигляді «приватизованого» розподілу ресурсів, хоча у визначенні корупції йдеться про накопичення ресурсів особою. Разом з тим, щодо розподілу ресурсів – фаворитизм тісно пов'язаний з корупцією, зокрема колективною та видобувною корупцією неопатримоніальних режимів.

Фаворитизм – це надання переваг друзям, родині, близьким та довіреним особам. У політичній сфері фаворитизм – це схильність державних чиновників та політиків, які мають доступ до державних ресурсів та повноваження приймати рішення щодо їх розподілу, надавати певні пільги при розподілі ресурсів. У більшості недемократичних систем президент, наприклад, має конституційне право призначати всі високі посади. Клієнтелістський фаворитизм є основною характеристикою неопатримоніальних суспільств, але в більшості суспільств – це досить повсякденна готовність віддати перевагу членам груп (сім'ї, клану, племені, етнічної, релігійної чи регіональної групи).

Непотизм – це особлива форма фаворитизму, при якій особа, яка має владні повноваження може призначати на «добрі» керівні посади членів сім'ї, близьких родичів тощо. Також до неопотизму відносяться дії щодо купівлі державної власності, преференції, гарантії держави, субвенції, публічні закупівлі, преференції через проведення економічної політики. Завдяки таким «механізмам» багато політиків та державних службовців змогли перейти з публічної діяльності до приватного бізнесу, використати державну владу для приватного багатства.

Висновки

Міждисциплінарність та багатогранність такого складного явища,

як корупція, вимагає формування теоретико-методологічної основи його визначення. Конструктивізм та гносеологічна інтерпретація, як один з його проявів, повинен використовуватися задля розуміння сутності корупції. На наш погляд, структурування теоретичних поглядів та видів корупції створить комплексний та системний підхід за допомогою якого можливо створити відповідні інструменти зменшення корупції в системі публічного управління. Отже, застосування певних аспектів викладених вище надасть можливість формування ноократичного підходу у «виправленні» елементів системи публічного управління, вироблення заходів попередження та протидії корупції тощо.

Література.

1. Transparency International. URL: <https://www.transparency.org>
2. Сьєрогін С. М., Сьєрогін С. С. Механізми попередження та протидії корупції в органах публічної влади. *Публічне управління: теорія та практика*: зб. наук. праць Асоціації докторів наук з державного управління. 2010. № 1. С. 134–140.
3. Білінська Л. В. Корупція як соціальне, психологічне і моральне явище. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2013. № 6-1. Т. 1. С. 138–141.
4. Флейчук М. І. Легалізація економіки та протидія корупції у системі економічної безпеки: теоретичні основи та стратегічні пріоритети в умовах глобалізації: монографія. Львів: Ахілл, 2008. 660 с.
5. Бусол О. Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у сучасний період: монографія. Київ: Ін Юре, 2014. 564 с.
6. Мельник М. І. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми протидії корупції: автореф. дис. д-ра юрид. наук. Київ, 2002. 32 с.
7. Беген Є. Емпіричні дослідження статистичних закономірностей процесу здійснення корупційних діянь в економіці. *Вісник Львівського нац. ун-ту ім. І. Франка. Серія економіка*. 2010. № 43. С. 81–87
8. Lambsdorff J. G. *The Institutional Economics of Corruption and Reform Theory, Evidence and Policy*. Cambridge University Press, 2007. 302 с.
9. Friedrich C. J. *The Pathology of Politics: Violence, Betrayal, Corruption, Secrecy, and Propaganda*. N.Y.: Harper & Row, 1972. 287 p
10. Elliott A. (1999). *Corruption as an International Policy Problem: Overview and Recommendations*. URL: <https://www.semanticscholar.org/paper/Corruption-as-an-International-Policy-Problem-%3A-and-Elliott/8c94a29fc3f0bb13a00c9e99e942bea65a860293>
11. Agbibo, E. D. (2012). Between corruption and development: The political economy of state robbery in Nigeria. *Journal of Business Ethics*, 108, 325–345.
12. Pellegrini, Lorenzo I Gerlagh, Reyer, 2004, *Corruption's Effect on Growth and its Transmission Channels*, in: *Kyklos*, 57. Jg.. Nr. 3, S. 429–456
13. Scott, James C. (1969): «The Analysis of Corruption in Developing Nations», *Comparative Studies and History*. Vol. 2, no. 3.
14. П'ясецька-Устич С. В. Ключанка К. Р. Інституціоналізація корупційних відносин у соціально-економічній системі: специфіка України. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2018. Вип. 4 (15) URL:

http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/15_2018/05.pdf

15. DW. Вибори в США: скільки коштують перед-виборчі кампанії Трампа й Байдена. URL: <https://www.dw.com/uk/vybory-v-ssha-skilky-koshtuiut-peredvyborchi-kampanii-trampa-y-baidena/a-55476007>

16. Andrei Shleifer, Robert W. Vishny. Corruption. The Quarterly Journal of Economics. August 1993. Vol. 108, Issue 3, Pages 599–617. URL: <https://doi.org/10.2307/2118402yint>

17. Groenendijk, N. A principal-agent model of corruption. Crime. Law and Social Change (1997). 27, 207–229 URL: <https://doi.org/10.1023/A:1008267601329>

18. Marquette and Peiffer, 2015. Corruption and collective action: Shifting the equilibrium? Developmental Leadership Program Research Paper 32. University of Birmingham (2015).

19. Віра Валле. Теорія зради: психологічні аспекти корупції URL: <https://www.academia.edu/12525165/>

20. Marquette and Peiffer, 2015. Corruption and collective action: Shifting the equilibrium? Developmental Leadership Program Research Paper 32. University of Birmingham (2015).

21. Johnston M. (2008) The search for definitions: the vitality of politics and the issue of corruption. URL: <https://doi.org/10.1111/1468-2451.00035>

22. Ганжа А. М. Неопатримоніальний політичний режим в Україні 2010–2015: аналіз функціонування політичної системи. Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Питання політології» Том 28 (2015). URL: <https://periodicals.karazin.ua/politology/article/view/5803>

23. Фисун. А.А Украинская неопатримониальная демократия: формирование, специфика и тенденции развития. Ойкумена. 2011. Вып. 8. С. 119–127.

References.

1. Transparency International. URL: <https://www.transparency.org>

2. Serohin S. M., Serohin S. S. Mekhanizmy poredzhennia ta protyidii koruptsii v orhanakh publichnoi vlady. *Publichne upravlinnia: teoriia ta praktyka*: zb. nauk. prats Asotsiatsii doktoriv nauk z derzhavnoho upravlinnia. 2010. № 1. S. 134–140.

3. Bilinska L. V. Koruptsiia yak sotsialne, psykhologichne i moralne yavyshche. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Yurysprudentsiia*. 2013. № 6-1. T. 1. S. 138–141.

4. Fleichuk M. I. Lehalizatsiia ekonomiky ta protyidii koruptsii u systemi ekonomichnoi bezpeky: teoretychni osnovy ta stratehichni priorytety v umovakh hlobalizatsii: monohrafiia. Lviv: Akhill, 2008. 660 s.

5. Busol O. Yu. Protydiia koruptsiinii zlochynnosti v Ukraini u suchasnyi period: monohrafiia. Kyiv: In Yure, 2014. 564 s.

6. Melnyk M. I. Kryminolohichni ta kryminalno-pravovi problemy protyidii koruptsii: avtoref. dys. d-ra yuryd. nauk. Kyiv, 2002. 32 s.

7. Behen Ye. Empyrychni doslidzhennia statystychnykh zakonmirmnostei protsesu zdiisnennia koruptsiinykh diian v ekonomitsi. *Visnyk Lvivskoho nats. un-tu im. I. Franka. Serii ekonomiky*. 2010. № 43. S. 81–87

8. Lambsdorff J. G. The Institutional Economics of Corruption and Reform Theory, Evidence and Policy. Cambridge University Press, 2007. 302 s.

9. Friedrich C. J. The Pathology of Politics: Violence, Betrayal, Corruption, Secrecy, and Propaganda. N.Y.: Harper & Row, 1972. 287 r

10. Elliott A. (1999). Corruption as an International Policy Problem: Overview and Recommendations. URL: <https://www.semanticscholar.org/paper/Corruption-as-an-International-Policy-Problem-%3A-and-Elliott/8c94a29fc3f0bb13a00cce99e942bea65a860293>

11. Agbibo, E. D. (2012). Between corruption and development: The political economy of state robbery in Nigeria. *Journal of Business Ethics*, 108, 325–345.

12. Pellegrini, Lorenzo I Gerlagh, Reyer, 2004, Corruptions Effect on Growth and its Transmission Channels, in: *Kyklos*, 57. Jg.. Nr. 3, S. 429–456

13. Scott, James C. (1969): «The Analysis of Corruption in Developing Nations», *Comparative Studies and History*. Vol. 2, no. 3.

14. Piasetska-Ustych S. V. Klochanka K. R. Instytutsionalizatsiia koruptsiinykh vidnosyn u sotsialno-ekonomichnii systemi: spetsyfika Ukrainy. *Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia*. 2018. Vyp. 4 (15) URL: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/15_2018/05.pdf

15. DW. Vybery v SShA: skilky koshtuiut peredvyborchi kampanii Trampa y Baidena. URL: <https://www.dw.com/uk/vybory-v-ssha-skilky-koshtuiut-peredvyborchi-kampanii-trampa-y-baidena/a-55476007>

16. Andrei Shleifer, Robert W. Vishny. Corruption. The Quarterly Journal of Economics. August 1993. Vol. 108, Issue 3, Pages 599–617. URL: <https://doi.org/10.2307/2118402yint>

17. Groenendijk, N. A principal-agent model of corruption. Crime. Law and Social Change (1997). 27, 207–229 URL: <https://doi.org/10.1023/A:1008267601329>

18. Marquette and Peiffer, 2015. Corruption and collective action: Shifting the equilibrium? Developmental Leadership Program Research Paper 32. University of Birmingham (2015).

19. Vira Vallie. Teoriia zraady: psykhologichni aspekty koruptsii URL: <https://www.academia.edu/12525165/>

20. Marquette and Peiffer, 2015. Corruption and collective action: Shifting the equilibrium? Developmental Leadership Program Research Paper 32. University of Birmingham (2015).

21. Johnston M. (2008). The search for definitions: the vitality of politics and the issue of corruption. URL: <https://doi.org/10.1111/1468-2451.00035>

22. Hanzha A. M. Neopatrimonialnyi politychnyi rezhym v Ukraini 2010–2015: analiz funktsionuvannia politychnoi systemy. *Visnyk KhNU imeni V. N. Karazina. Serii «Pytannia politolohii»* Tom 28 (2015). URL: <https://periodicals.karazin.ua/politology/article/view/5803>

23. Fysun. A.A Ukraynskaia neopatrimonialnaia demokratsiia: formyrovanye, spetsyfika y tendentsyy razvytyia. Oikumena. 2011. Вып. 8. С. 119–127.